

Nationell färdplan för öppen vetenskap

1. Inledning

Den nationella färdplanen för öppen vetenskap¹ antogs av Sveriges universitets- och högskoleförbunds (SUHF) förbundsårsamling den 10 mars 2021. Den har reviderats under 2022 och beslutats av SUHF:s styrelse den 30 juni.

Färdplanen har utarbetats av SUHF:s nationella arbetsgrupp för forskningsdata.

Syftet med den nationella färdplanen för öppen vetenskap

SUHF:s nationella färdplan för öppen vetenskap syftar till att tydliggöra lärosätenas ansvar och de åtgärder som behövs för att påskynda arbetet med öppen tillgång till forskningsdata och forskningsresultat. Målsättningen är att skapa förbättrade möjligheter för lärosätena och andra berörda aktörer att samordna sig i frågor av gemensam karaktär, uppmuntra till utökad samverkan och gemensamt skapa förutsättningar för att forskare vid svenska lärosäten, oberoende av lärosätetillhörighet, har likartade möjligheter till tjänster och stöd i övergången till ett öppet vetenskapssystem.

SUHF har tidigare utformat en rekommendation avseende datahanteringsplan (REK 2018:1) och en rekommendation avseende styrdokument för forskningsdata (REK 2019:3), båda finns tillgängliga på www.suhf.se

SUHF:s färdplan innehåller kompletterande övergripande rekommendationer för åtgärder vid lärosätena inom ramen för arbetet med att främja ett öppet vetenskapssystem. Färdplanen behöver årligen ses över och aktualitetsgranskas.

Som komplement till färdplanen finns *Vägledning för implementering av färdplan för öppen vetenskap* antagen av SUHF:s styrelse i juni 2022.² Den innehåller konkreta förslag på åtgärder och förmågor som behöver finnas vid lärosätena för att uppnå regeringens målbild om övergång till öppet vetenskapligt system. Den innehåller även en övergripande tidplan för när dessa förmågor bör vara på plats.

SUHF och öppen vetenskap

Öppen vetenskap syftar till att gemensamt bygga ett system där vetenskapen är mer transparent, mer tillgänglig och mer återanvändningsbar för forskning, innovation och utveckling. Målsättningen är att det framtida systemet för öppen tillgång bygger på FAIR-principerna, se nedan.

SUHF stödjer principen att forskning som är helt eller delvis offentligt finansierad ska vara öppet tillgänglig, enligt internationellt vedertagna principer, i den mån det är möjligt med

¹ I begreppet öppen vetenskap inkluderas forskning på vetenskaplig och konstnärlig grund.

² Vägledning för implementering av färdplan för öppen vetenskap:
<https://suhf.se/publikationer/rekommendationer/>

hänsyn till juridiska, etiska och eventuella kommersiella aspekter. Att öppet tillgängliggöra forskningsresultat och forskningsdata, eller beskrivning av forskningsdata, är värdefullt för att validera forskningen och för att möjliggöra återanvändning av forskning i syfte att skapa och sprida ny kunskap.

Inom SUHF har det diskuterats vilka frågor inom öppen vetenskap som särskilt ska lyftas. De områden som står i centrum är tillgång till öppna forskningsdata och forskningsresultat för att främja vetenskapens öppenhet och samhällets och medborgarnas delaktighet i forskningen. Ytterligare områden som är viktiga för SUHF att arbeta vidare med är korrekt och tillgänglig arkivering och gallring av samtliga forskningshandlingar, utökad samverkan mellan lärosäten, nyttiggörande och att bidra till att främja incitament och meritering för öppen vetenskap och öppen tillgång när så är möjligt.

Uppdrag

Genom SUHF:s samordningsgrupp för öppen vetenskap har den nationella arbetsgruppen för forskningsdata fått i uppdrag att formulera en nationell färdplan för öppen vetenskap. Utgångspunkten i denna färdplan för öppen vetenskap är att utifrån de beslut och strategier som finns både på nationell och på internationell nivå ge rekommendationer avseende lärosätenas ansvar.

Avgränsning

Området öppen vetenskap är omfattande och innefattar sådant som öppen tillgång, öppna data, öppna lärresurser, öppen källkod, öppen kollegial granskning och medborgarforskning. Rekommendationerna är avgränsade till åtgärder som lärosätena behöver vidta för att främja öppen tillgång till forskningsdata och forskningsresultat. Den primära målgruppen för denna färdplan för öppen vetenskap är lärosätesledningarna vid Sveriges universitet och högskolor.

Om SUHF

Sveriges universitets- och högskoleförbund (SUHF) tillvaratar universitetens och högskolornas intressen utåt och verkar inåt i frågor där samordning behövs. Våra medlemmar består av 38 universitet och högskolor som deltar på frivillig grund. SUHF är en arena för diskussioner och ställningstagande i högskolepolitiska frågor. Universiteten och högskolorna varierar i storlek och inriktning, vilket ger ett brett underlag för diskussioner i de många frågor som förenar dem. SUHF arbetar internationellt genom European University Association (EUA), det Nordiska universitetssamarbetet (NUS) och International Association of Universities (IAU).

2. Rekommendationer

I kölvattnet av digitaliseringen och övergången till öppen vetenskap växer en ny forskningskultur med nya krav på korrekt hantering av forskningsdata fram, likväl som nya krav på och möjligheter till publicering av såväl forskningsdata som forskningsresultat med öppen tillgång. Öppen vetenskap kommer att vara en del av varje forskares vardag. Det kommer att vara varje enskild forskares ansvar att ta del av det nya vetenskapssystemets krav och möjligheter, likväl som det kommer att vara varje lärosätes ansvar att säkerställa att forskare får ett ramverk, stöd, tjänster och utbildning som behövs för att kunna ta del av och vara en del av öppen vetenskap.

Vid övergången till ett öppet vetenskapligt system senast 2026 ska Sveriges lärosäten, i linje med *EUA Agenda for Open Science 2025*³, vara en del av ett vetenskapligt ekosystem som karakteriseras av:

³ <https://www.eua.eu/resources/publications/1003:the-eua-open-science-agenda-2025.html>

- Akademiskt ägande av vetenskaplig kommunikation och publicering.
- Ett rättvist ekosystem för vetenskaplig publicering (det vill säga transparent, mångsidigt, ekonomiskt överkomligt och hållbart, tekniskt interoperabelt och styrt av forskarvärlden).
- FAIR-forskningsdata som norm för att producera och dela vetenskaplig kunskap.
- Nya yrkesprofiler för dataintensiva karriärer.
- Ett aktivt engagemang i EOSC.
- Ett ansvarsfullt, öppet och hållbart forskningsutvärderingssystem.
- Öppen vetenskap som en integrerad del av forskningsutvärderingsmetoder.
- Utvärderingsmetoder som balanserar kvalitativa och kvantitativa mätvärden.

Paradigmskiftet ställer inte nya krav enbart på forskarna, utan minst lika mycket på lärosätena och deras förmåga att möta dessa förändringar och krav på att tillhandahålla en ny form av forskarstöd och forskningsstödande tjänster. För att kunna tillgodose de nya kraven och behoven krävs nya kompetenser och färdigheter, förändrade och mer resurseffektiva organisationsstrukturer, lokal infrastruktur med stöd och tillgång till högre kapacitet för korrekt och säker hantering, lagring, tillgängliggörande och bevarande av forskningsdata och resultat samt övriga tillhörande forskningshandlingar.

De svenska lärosätena behöver ta både enskilt och gemensamt ansvar för att säkerställa att forskare har de bästa förutsättningarna för tillgång till stöd och tjänster för att hantera, lagra, tillgängliggöra och bevara både forskningsresultat och forskningsdata. Det ska inte vara avhängigt vid vilket lärosäte man är verksam för att få rätt stöd och förutsättningar för att bedriva forskning enligt principerna för öppen vetenskap.

Att förändra färdriktning och utforma nya verksamheter, tjänster och stödsystem kommer att innebära kostnader för lärosätena. Detta i form av finansiella resurser, infrastruktur, stödfunktioner, kompetensförsörjning och arbetsinsatser. Paradigmskiftet mot ett öppet vetenskapssystem ställer krav på lärosätenas förmåga att ställa om verksamhet, omfördela resurser, säkerställa rätt kompetenser och ett utökat ansvar och skyldighet att främja och aktivt verka för att prioritera detta.

Lärosätenas ansvar:

1. Att skapa forsknings- och utbildningsmiljöer som stödjer, uppmuntrar, informerar och utbildar om öppen vetenskap som praxis, genom att anta, implementera och förankra lokala styrdokument eller ramverk
2. att tillhandahålla relevanta forsknings- och utbildningsstödande tjänster avseende öppen vetenskap, som resurseffektivt kan möta forskarnas behov av stöd genom hela forskningsprocessen, det vill säga före, under och efter ett forskningsprojekt
3. att eftersträva att forskningsdata och forskningsresultat så långt som möjligt uppfyller FAIR-principerna
4. att erbjuda forskare prisvärda, adekvata och säkra infrastrukturella tjänster – som uppfyller gällande regelverk (framförallt tryckfrihetsförordningen, offentlighet- och sekretesslagen, arkivlagen och GDPR) och FAIR-principerna – för hantering, lagring, tillgängliggörande och bevarande av forskningsdata och forskningsresultat där arkivering och gallring ingår som en integrerad del i forskningsprocessen och arbetet med öppen tillgång

5. att aktivt samarbeta med andra lärosäten, infrastrukturer och finansiärer för att hitta resurs- och kostnadseffektiva, gemensamma nationella lösningar avseende styrdokument, ramverk och infrastrukturella tjänster
6. att främja, delta och samarbeta med internationella aktörer och satsningar exempelvis inom European Open Science Cloud Association (EOSC-A) och The San Francisco Declaration on Research Assessment (DORA)
7. att utveckla en incitamentsstruktur som främjar och värderar öppen vetenskap till exempel vid meritbedömning och prestationsbaserad fördelning av medel
8. att verka för att upphovsrätten för publicering och återanvändning av forskningsresultat inte exklusivt överförs till kommersiella vetenskapliga förlag.

3. Bakgrund, aktörer och förutsättningar

I detta avsnitt ges en kortfattad genomgång av bakgrunden till nuvarande förutsättningar för övergången till ett öppet vetenskapssystem och några olika aktörers arbete med dessa frågor.

Forskning och utbildning är universitets och högskolors kärnuppdrag. Verksamheten ska, enligt Högskolelagen, bedrivas så att det finns ett nära samband mellan forskning, på vetenskaplig och konstnärlig grund samt på beprövad erfarenhet, och utbildning. Vidare ska vetenskapens trovärdighet och god forskningssed värnas. I samverkansuppdraget ingår att forskningsresultat och forskningsdata sprids och kommer till nytta. Genom att mer forskning blir tillgänglig kan snabbare forskningsresultat uppnås och fler forskare validera och bygga vidare sin forskning på tidigare resultat.

Öppet vetenskapssystem 2026

I maj 2016 antog EU-ländernas regeringar rådsslutsatser att unionen ska gå över till ett nytt system för öppen vetenskap. Detta beslut har gett upphov till beteckningen öppen vetenskap. Enligt rådsslutsatserna ska offentligt finansierad forskning publiceras med öppen tillgång.

I forskningspropositionen (Kunskap i samverkan – för samhällets utmaningar och stärkt konkurrenskraft, Prop. 2016/17:50) som antogs i april 2017, anges att "alla de vetenskapliga publikationer som är resultat av offentligt finansierad forskning bör bli omedelbart öppet tillgängliga direkt då de publiceras". Det sägs även att forskningsdata som ligger till grund för dessa vetenskapliga publikationer ska bli öppet tillgängliga. Målbilden är att en omställning till ett öppet vetenskapssystem bör vara genomförd fullt ut i Sverige senast 2026.

Sedan 2017 har Vetenskapsrådet (VR) ett regeringsuppdrag för att samordna det nationella arbetet med att införa öppen tillgång till forskningsdata). Kungliga biblioteket (KB) har ett liknande uppdrag för att samordna arbetet med öppen tillgång till publikationer. Lärosätena, å sin sida, bör främja övergången till ett öppet vetenskapssystem genom forsknings- och utbildningsmiljöer som stödjer, uppmuntrar och informerar om öppen vetenskap som praxis.

Public Sector Information (PSI) och öppna data

Lagen om vidareutnyttjande av handlingar från den offentliga förvaltningen (2010:566), den så kallade PSI-lagen, har hittills haft ett relativt begränsat genomslag.

Ett nytt PSI-direktiv, även kallat det öppna data-direktivet, på EU-nivå från 2019 innebär ökade ambitioner när det gäller tillgängliggörande av öppna data och annan offentlig digital information. Detta EU-direktiv ska implementeras i Sverige via lagstiftning.

I propositionen 2021/22:225 ger regeringen förslag på en ny lag – Lagen om den offentliga sektorns tillgängliggörande av data. Lagen ska tillämpas av universitet och högskolor endast i

fråga om forskningsdata. Detsamma ska gälla för andra myndigheter i den del av deras verksamhet som består i att bedriva eller finansiera forskning eller att göra forskningsdata direkt tillgängliga.

FAIR-principerna

En central del av öppen vetenskap är att forskningsdata ska vara sökbara, tillgängliga, interoperala och återanvändningsbara. Principerna har kommit att kallas FAIR (Findable, Accessible, Interoperable, Reusable). FAIR-principerna har blivit ett ledord för god datahantering och öppen tillgång till forskningsdata, nu och i framtiden. De presenterades i ovan nämnda råds slutsatser från juni 2016 och medlemsstaterna uppmanas att följa FAIR-principerna i sina forskningsprogram och vid forskningsfinansiering.⁴

Forskningsdata och forskningsresultat som allmän handling

Den rådande uppfattningen är att forskningsdata i regel utgör allmän handling.⁵ Två konsekvenser av detta är att forskningsdata inte tillhör den enskilda forskaren utan myndigheten, det vill säga lärosätet eller motsvarande myndighet, samt att alla som vill har rätt att begära ut forskningsdata (allmänna handlingar) från lärosätena.⁶ Även forskningsresultat som består av handlingar, exempelvis artiklar, avhandlingar och rapporter utgör i regel allmän handling. Det innebär att vi redan idag har en passiv form av öppen tillgång till forskningsdata och forskningsresultat.

Vissa forskningsdata och forskningsresultat skyddas av sekretess enligt offentlighets- och sekretesslagen. En prövning av sekretessens omfattning sker dock först vid ett eventuellt utlämnande vilket bland annat innebär att sekretess aldrig kan utlovas på förhand. Däremot är det naturligtvis möjligt, och i vissa fall också nödvändigt, att den enskilde forskaren på förhand skaffar sig en uppfattning huruvida vissa forskningsdata och forskningsresultat omfattas av sekretess och i så fall i vilken utsträckning.

Att forskningsdata och forskningsresultat utgör allmän handling, vad det innebär samt i vilken utsträckning olika typer av forskningsdata och forskningsresultat omfattas av sekretess måste vara välkänt bland forskare i allmänhet för att en korrekt och lämplig hantering ska kunna säkerställas. Lärosätet måste ta ansvar både för att höja den allmänna kunskapsnivån avseende detta men också för att tillhandahålla faktiska möjligheter att hantera forskningsdata och forskningsresultat utifrån att de utgör allmänna handlingar, bland annat i form av praktiska riktlinjer och lagringslösningar.

Arkivering

Ansvar för arkivering ligger likt ansvaret för publicering på de egna lärosätena och här finns också krav på öppen tillgång. Genom regelverket för allmänna handlingar finns redan i dag en grund lagd för öppen tillgång till forskningsdata, forskningsresultat och övriga forskningshandlingar. Men detta förutsätter också att dessa faktiskt omhändertas för arkivering och att det görs enligt gällande regelverk.

Riksarkivet har föreskriftsrätt gällande allmänna handlingar, och ställer därför krav gällande hantering och arkivering av information som inkommit eller upprättats inom forskningen vid de lärosäten som är myndigheter. Kraven innebär bland annat att lärosätena ska vidta åtgärder så att de digitala forskningshandlingarna kan framställas, hanteras, förvaras och dokumenteras

⁴ Kriterier för FAIR forskningsdata, VR 2018, Vetenskapliga publikationer och FAIR-principerna, KB, 2019.

⁵ Offentlighet och sekretess i myndighets forskningsverksamhet, s. 29, Alf Bohlin 1997.

⁶ Vetenskapsrådets rapport "Förslag till nationella riktlinjer för öppen tillgång till vetenskaplig information", s. 22, 2015.

så att de kan presenteras och vara förståeliga samt tillförlitliga under hela den tid de ska bevaras.

Lärosätenas arkivkrav på forskningshandlingar sammanfaller följaktligen i hög grad med övriga behov som finns kring hantering och lagring av forskningsdata och forskningsresultat för öppen tillgång och PSI/öppna data-direktivet. Därför ska arkivering ingå som en integrerad del i forskningsprocessen och arbetet med öppen tillgång.

Styrelsen antog i april 2022 en rekommendation om tillämpning av regelverket angående gallring och bevarande av forskningsinformation. Rekommendationen har utarbetats av SUHF:s expertgrupp för arkiv- och informationshantering. Denna kan ses som en förlängning och fördjupning av rekommendationerna 3 och 4 som ges i SUHF:s nationella färdplan för öppen vetenskap. Rekommendationen grundar sig på befintligt regelverk. Den är tänkt att underlätta tillämpningen av regelverket och skapa enhetlighet på de svenska lärosätena. Rekommendationen finns tillgänglig på www.suhf.se

Nuvarande utmaning

Det finns ett flertal aktörer, förutom lärosätena och deras forskningsinfrastrukturer, såsom Kungliga biblioteket (KB), Svensk nationell datatjänst (SND), Swedish University Computer Network (SUNET), Vetenskapsrådet (VR) som arbetar med eller tangerar området öppen vetenskap. Det finns i dagsläget dock ingen aktör med ett övergripande samlat ansvar för området och för samordning mellan berörda aktörer. Idag saknas därför en tydlig nationell koordinering och därmed en strukturerad samverkan avseende öppen vetenskap. Det finns ett flertal aktörer, utredningar och inspel som bland annat berör frågan om öppna data, till exempel utsågs Tobias Krantz som särskild utredare för utredningen *Organisation, styrning och finansiering av forskningsinfrastruktur*.⁷ I uppdraget ingick bland annat att föreslå en nationell organisation av e-infrastruktur för forskning. Rapporten *Stärkt fokus på framtidens forskningsinfrastruktur*⁸ presenterades 11 augusti 2021. Vidare har VR lämnat in rapporten *Inriktningsförslag för organisering av svensk e-infrastruktur för forskning*⁹ och senast Vetenskapsrådets samordningsuppdrag om öppen tillgång till forskningsdata 2022¹⁰ KB har publicerat en rapport som beskriver deras arbete med öppen tillgång¹¹. Båda myndigheterna presenterar i rapporterna förslag på åtgärder som ska främja övergången till ett öppet vetenskapssystem i framtiden och önskemål om förnyade samordningsuppdrag.

Vad gäller publicering så ska Kungl. biblioteket samordna arbetet med införande av principer för att främja publicering av vetenskapliga publikationer med öppen tillgång (Open access). I arbetet ska principerna för publicering med öppen tillgång utformas så att de beaktar principen att forskningsresultat får fritt publiceras i enlighet med 1 kap. § 6 högskolelagen (1992:1434). Vid genomförandet av uppdraget ska KB samråda med Vetenskapsrådet.

Oavsett de olika aktörer och förhoppningarna om nya kommande strukturer så har sammanfattningsvis de svenska universiteten och högskolorna ett mycket stort ansvar för att aktivt

⁷<https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/kommittedirektiv/2020/05/dir.-202052/> Hämtad 2022-04-13

⁸ <https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/statens-offentliga-utredningar/2021/08/sou-202165/> Hämtad 2022-04-13

⁹ <https://www.vr.se/analys/rapporter/vara-rapporter/2020-03-12-inriktningsforslag-for-organisering-av-svensk-e-infrastruktur-for-forskning.html> Hämtad 2022-04-13

¹⁰ <https://www.vr.se/analys/rapporter/vara-rapporter/2022-03-10-vetenskapsradets-samordningsuppdrag-om-oppen-tillgang-till-forskningsdata-2022.html> Hämtad 2022-04-13

¹¹ <https://www.kb.se/5.5b1f3a717f6b2443a925b.html> Hämtad 2022-04-13

göra forskningsdata och forskningsresultat publika. Arbetet med att implementera rekommendationerna för öppen vetenskap bör påbörjas omgående vilket är en stor utmaning då det idag inte finns en samlande aktör inom området. Därför måste lärosätena själva ta detta ansvar.

Internationell utblick

Arbetet kring och om öppen vetenskap är utan tvekan en internationell fråga något som bland annat nämndes ovan vad gäller EU:s rådsslutsatser. Nedan beskrivs kortfattat några andra internationella initiativ som har en direkt koppling till öppen vetenskap.

Plan S och cOAlition S

Plan S är ett initiativ för publicering med öppen tillgång som lanserades 2018 av Science Europe, ett samarbetsorgan för europeiska forskningsfinansiärer. Målet med Plan S är att resultat från forskning som har bedrivits med bidrag från offentliga forskningsfinansiärer ska publiceras med omedelbar öppen tillgång. Planen stöds av cOAlition S, en internationell sammanslutning av forskningsfinansiärer, bland annat Forte, Formas och Vinnova. SUHF ställde sig genom det nordiska universitetssamarbetet (NUS) i oktober 2018 bakom principerna i Plan S.

Principerna i Plan S innebär att så många som möjligt ska kunna ta del av resultaten av offentligt finansierad forskning. Forskaren eller forskarens organisation behåller den ekonomiska upphovsrätten och licensierar publikationerna med Creative Commons-licenser (eller motsvarande).¹²

The San Francisco Declaration on Research Assessment (DORA)

The San Francisco Declaration on Research Assessment, DORA, är en del av en internationell rörelse som syftar till ansvarsfull och rättvis bedömning av forskning och forskare.¹³ Förklaringen, som publicerades 2012, innehåller flera rekommendationer för olika intressenter i bedömningen av forskningen, inklusive universitet och andra forskningsorganisationer. Förklaringen har översatts till 20 språk, och hittills har den undertecknats av över 1 800 organisationer och 15 000 individer runt om i världen.

Ett centralt tema i DORA är kravet på att prioritera kvalitativa indikatorer i forskningsbedömningen. Detta gäller både för forskningsresultat och påverkansfaktorer på forskningen. Vid publikationer bör det vetenskapliga innehållet alltid vara det viktigaste bedömningskriteriet. Tidskriftsbaserade mätvärden, till exempel Journal Impact Factor, bör inte användas som ett surrogatmått på kvaliteten på enskilda forskningsartiklar. Ett annat viktigt tema i deklARATIONEN är att forskningsutgångar (utöver forskningspublikationer, även dataset och programvara) och effekterna av forskarnas verksamhet ska bedömas i sin helhet. DORA kräver också att alla utvärderingsprocesser ska vara öppna och tydliga om de metoder och kriterier som används.

Generellt uppmanas att inte använda tidskriftsbaserade metrics för att utvärdera enskilda forskares bidrag till forskning när en forskare ska anställas, befordras eller tilldelas forskningsmedel. Det uppmanas bland annat till tydlighet i vilka kriterier som används för utvärdering samt att hänsyn tas till annat än enbart vetenskapliga artiklar, som också kan vara olika i karaktär och därmed påverka citeringsmönstret, till exempel forskningsdata.

UNESCO

UNESCO har formulerat ett dokument om öppen vetenskap som antogs 2021. I dokumentet rekommenderas alla medlemsstater upprätta en nationell policy för öppen vetenskap. Att upprätta en första färdplan för lärosätenas ansvar och möjligheter att verka för övergången till

¹² <https://forte.se/sok-finansiering/pagaende-bidrag/plan-s-och-oppen-tillgang/> Hämtad 2022-04-13

¹³ <https://sfedora.org/> Hämtad 2022-04-13

ett öppet vetenskapssystem och incitament som stödjer detta kan ses som ett led i arbetet med en framtida nationell färdplan för öppen vetenskap.¹⁴

A European Strategy For Data

En av EU-kommissionens övergripande strategier fokuserar på utformningen av Europas digitala framtid (*Shaping Europe's Digital Future*). En del av denna strategi handlar om data (*A European Strategy For Data*). Datastrategin tillsammans med vitboken om artificiell intelligens har behovet av att sätta människor i första hand vid utvecklingen av ny teknik i fokus. Den vill även försvara och främja europeiska värderingar och rättigheter i hur vi utformar, tillverkar och använder teknik.

Den europeiska datastrategin syftar till att skapa en inre marknad för data som ska säkerställa Europas globala konkurrenskraft och datasuveränitet. Gemensamma europeiska databaser innebär att mer data blir tillgänglig för fler aktörer gratis i hela EU. Strategin handlar också om att kvalitetssäkra data liksom att ta fram lagstiftning för datastyrning, tillgång och återanvändning av data. Utvecklingen av databehandlingsinfrastrukturer och verktyg för delning av data är också en del av strategin liksom att upprätta en europeisk samverkansplattform eller portal för forskningsdata, European Open Science Cloud.

European Open Science Cloud

European Open Science Cloud (EOSC) är ett centralt instrument, ett så kallat co-programmed partnerskapsprogram, för att fullborda EU:s agenda om öppen vetenskap och agenda för den digitala inre marknaden.

EOSC syftar till att möjliggöra delning av öppna och FAIR forskningsdata över landsgränser, ämnesområden i Europa och globalt. Svenska aktörer – som universitet, institut, forskningsinfrastrukturer, finansärer och privata aktörer – har möjlighet att delta i EOSC-partnerskapet, genom att vara medlemmar i EOSC-föreningar som är juridiska personer enligt belgisk lag, redan vid uppstart och därmed bidra till att bygga upp EOSC.

Genom sin värdorganisation Stockholms universitet är SUHF medlem i EOSC Association (EOSC-A). SUHF har i dialog med samtliga lärosäten accepterat att agera som en nationell aktör och har därför i september 2020 inrättat en referensgrupp bestående av både ledningsrepresentanter och forskare från universitet och högskolor.¹⁵

De lärosätesägda digitala infrastrukturerna Svensk Nationell Datatjänst (SND) och nuvarande Swedish National Infrastructure for Computing (Snic) är medlemmar genom Göteborgs universitet respektive Uppsala universitet. Därutöver är även Chalmers tekniska högskola, Karolinska Institutet, Linnéuniversitetet, Lunds universitet, Sveriges lantbruksuniversitet, Umeå universitet och forskningsrådet Formas samt forskningsinfrastrukturen European Spallation Source (ESS) medlemmar. Vetenskapsrådet är utsett av regeringen att vara befullmäktigad medlemsorganisation så kallad "Mandated organisation" i Sverige.

¹⁴ UNESCOs Open Science rekommendation: <https://en.unesco.org/science-sustainable-future/open-science/recommendation>, Hämtad 2022-04-13

¹⁵ <https://www.vr.se/uppdrag/oppen-vetenskap/oppen-tillgang-till-forskningsdata/pa-gang-i-arbetet-med-oppen-tillgang-till-forskningsdata.html>,
<https://ec.europa.eu/research/openscience/index.cfm?pg=open-science-cloud>

4. Sammanfattning

Det finns i dagsläget ingen aktör med ett övergripande samlat ansvar för öppen vetenskap något som har varit en stor hämsko för den svenska utvecklingen inom området. Naturligtvis har Sverige ett flertal lokala och nationella initiativ men då frågan om öppen vetenskap berör alltifrån öppen tillgång till forskningsdata, forskningsresultat, publikationer till medborgarforskning och öppen källkod så behöver Sverige framgent en aktör med ett samlat ansvar för området.

Ett förslag med denna inriktning finns till exempel i den rapport som utarbetats av Vetenskapsrådet och universitetens referensgrupp för forskningsinfrastruktur (URFI).¹⁶ En förändring i denna riktning kommer dock att ta lång tid varför det är extra viktigt att lärosätena omgående påbörjar implementeringen av rekommendationerna föreslagna i denna färdplan:

1. Att skapa forsknings- och utbildningsmiljöer som stödjer, uppmuntrar, informerar och utbildar om öppen vetenskap som praxis, genom att anta, implementera och förankra lokala styrdokument eller ramverk
2. att tillhandahålla relevanta forsknings- och utbildningsstödjande tjänster avseende öppen vetenskap, som resurseffektivt kan möta forskarnas behov av stöd genom hela forskningsprocessen, det vill säga före, under och efter ett forskningsprojekt
3. att eftersträva att forskningsdata och forskningsresultat så långt som möjligt uppfyller FAIR-principerna
4. att erbjuda forskare prisvärda, adekvata och säkra infrastrukturella tjänster – som uppfyller gällande regelverk (framförallt tryckfrihetsförordningen, offentlighet- och sekretesslagen, arkivlagen och GDPR) och FAIR-principerna – för hantering, lagring, tillgängliggörande och bevarande av forskningsdata och forskningsresultat där arkivering och gallring ingår som en integrerad del i forskningsprocessen och arbetet med öppen tillgång
5. att aktivt samarbeta med andra lärosäten, infrastrukturer och finansiärer för att hitta resurs- och kostnadseffektiva, gemensamma nationella lösningar avseende styrdokument, ramverk och infrastrukturella tjänster
6. att främja, delta och samarbeta med internationella aktörer och satsningar exempelvis inom European Open Science Cloud (EOSC) och The San Francisco Declaration on Research Assessment (DORA)
7. att utveckla en incitamentsstruktur som främjar och värderar öppen vetenskap till exempel vid meritbedömning och prestationsbaserad fördelning av medel
8. att verka för att upphovsrätten för publicering och återanvändning av forskningsresultat inte exklusivt överförs till kommersiella vetenskapliga förlag.

¹⁶ <https://www.vr.se/analys/rapporter/vara-rapporter/2020-03-12-inriktningsforslag-for-organisering-av-svensk-e-infrastruktur-for-forskning.html>